

УДК 338

ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ЗАПОРУКА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Наталя Миколаївна ТРЕТЯК

к.е.н., доцент, Черкаський інститут банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: natali_m2008@ukr.net

Анотація. Досліджено проблему забезпечення продовольчої безпеки в країні, запропоновано шляхи щодо її розв'язання та визначено роль фінансування аграрного виробництва як гарантії продовольчої безпеки у майбутньому.

Аннотация. Исследована проблема гарантирования продовольственной безопасности в стране, предложены пути её решения и определена роль финансирования аграрного производства как гарантии продовольственной безопасности в будущем.

Ключові слова. *Продовольча безпека, фінансування, інвестиційне забезпечення, процентна ставка, кредити банків.*

Ключевые слова. *Продовольственная безопасность, финансирование, инвестиционное обеспечение, процентная ставка, кредиты банков.*

Постановка проблеми. Розв'язання проблеми продовольчої безпеки у 21 столітті є стратегічним завданням, оскільки у світі до 2050 року потрібно буде нагодувати 9 мільярдів людей. Крім швидкого росту населення, зростають доходи населення, що спричиняє підвищення попиту на продукти харчування. Формування середнього класу в країнах що розвиваються, зокрема Китай та Індія, веде до зростання купівельної спроможності населення та відповідно зміни раціону харчування на користь більшої кількості м'яса та молочних продуктів, що вимагає виробництва більшої кількості зернових культур.

Крім того, істотну загрозу для довгострокової продовольчої безпеки також становить збільшення виробництва біопалива. Виробництво біопалива, включаючи біоетанол та біодизель, вимагає масової переробки таких культур як кукурудза, рапс та соя. Родючі землі використовуються для виробництва прибуткового біопалива, у той час як на виробництво харчових культур посівні площі істотно зменшені, що призводить до зменшення постачання продовольства [9, с. 23].

Проблемою продовольчої безпеки також є катастрофічний вплив глобальних кліматичних змін, який чинить негативну дію на сільське господарство через підвищення температури, аномальний характер атмосферних опадів та вищу ймовірність виникнення посух й повеней, що значною мірою впливає на обсяг врожаю.

Проблеми продовольчої безпеки є актуаль-

ними й для України, незважаючи на її родючі землі, сприятливий клімат і достатній розвиток продуктивних сил. Внаслідок реформування аграрного сектору держава неспроможна використовувати свої природні ресурси та величезний виробничий, економічний і фінансовий потенціал в інтересах своїх громадян. Скорочення грошових доходів призвело до розбалансування внутрішнього ринку, до катастрофічного падіння споживчого попиту й зuboжіння маси населення. За останніми статистичними даними 39 мільйонів українців щорічно споживають менше норми молока, 35 мільйонів – м'яса і фруктів; 26 мільйонів – риби і цукру; 16 мільйонів – хліба і 43 мільйони – овочів [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні дослідження провідних учених ведуться по вирішенню соціальної та виробничої складової продовольчої безпеки та пошуку шляхів розв'язання проблеми продовольчої безпеки в Україні. Дослідженню даної проблеми займаються такі вітчизняні вчені, праці яких є фундаментальними, зокрема: О. В. Березін, В. І. Власов, Г. М. Калетник, В.Я. Месель-Веселяк, М. Й. Малік, Б. Й Пасхавер, П. Т. Саблук, але питання щодо гарантії продовольчої безпеки в країні так і залишається не вирішеним.

Метою статті є дослідження проблеми забезпечення продовольчої безпеки в країні, запропоновано шляхи щодо її розв'язання та визначено роль фінансування аграрного виробництва як

гарантії продовольчої безпеки у майбутньому.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Забезпечення продовольчої безпеки потребує розробки довгострокової стратегії, яка передбачає як збільшення аграрного виробництва, так і розширення доступу до поживної їжі для незаможних прошарків населення в усьому світі. Століттями люди відповідали на нестачу продовольства розширенням посівних площ, однак стрімкий ріст населення та швидка урбанізація роблять це рішення менш реальним у сучасних умовах. Натомість, зусилля зі збільшення постачання продовольства повинні бути спрямовані на проведення досліджень та поширення технологічних інновацій, більш ефективне використання існуючих ресурсів, таких як вода та ґрунт, а також мінімізацію втрат під час збору, зберігання та реалізації врожаю [4, с. 36].

Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави [6, с. 4].

Розв'язання проблеми продовольчої безпеки можливо здійснити на державному, місцевому, сімейному рівнях та на рівні груп населення.

На державному рівні здійснюється стабілізація економічного розвитку країни, формування державних фондів і приведення у відповідність (балансу) попиту і пропозиції на внутрішньому ринку продовольства.

На місцевому рівні продовольчу безпеку повинні забезпечувати суб'єкти територіального управління (область, район) за допомогою постачання продуктами, контролю їх якості і створення умов населенню для отримання доходів.

Суб'єктом, що визначає продовольчу безпеку на рівні груп населення, виступають соціальні групи, завдання яких – забезпечити доходи, необхідні для науково-обґрунтованого споживання.

На сімейному рівні виступають домашні господарства, які забезпечують продовольчу безпеку, шляхом придбання і споживання продуктів, організація збалансованого харчування. Всі рівні продовольчої безпеки взаємопов'язані і взаємозалежні. Оптимальний варіант вирішення продовольчої проблеми – це узгоджені дії суб'єктів усіх рівнів [9, с. 25].

Забезпечення ефективного функціонування системи продовольчої безпеки безпосередньо залежить від: стійкості фінансової системи; структурних змін в АПК; інвестиційної політики; формування підсистеми технічного забезпечення; удосконалення податкового законодавства; організації банківського обслуговування; створення товарних запасів матеріально-технічних засобів; діючої системи страхування урожаїв і майна підприємств АПК; науково-інформаційного забезпечення.

Продовольча безпека гарантується заходами, які доцільно здійснити на макро та мікро рівнях, а саме на рівні держави та рівні окремого аграрного підприємства. Так, на макро рівні доцільним буде:

1. Сприяння формуванню інвестиційної привабливості аграрного виробництва через запровадження податкових пільг для інвесторів.

2. Регулювання експорту сільськогосподарської продукції завдяки розширенню вивозу продукції глибокої переробки сільськогосподарської сировини.

3. Формування високоефективної, соціально орієнтованої багатокладної економіки АПК як основи забезпечення продовольчої безпеки держави.

4. Розробка та впровадження державних програм щодо реформування діяльності аграрних підприємств з визначенням короткострокових, середньострокових і довгострокових завдань.

5. Створення законодавчо-правової бази щодо розвитку інфраструктури та оздоровлення соціально-економічної ситуації на селі.

6. Реформування агропромислового виробництва, збільшення обсягів виробництва агропромислової продукції шляхом створення ринкового економічного середовища.

7. Створення сприятливих умов для стабілізації і розвитку тваринництва.

8. Фінансова підтримка селянських (фермерських) господарств з боку держави.

9. Освоєння новітніх ресурсозберігаючих технологій виробництва та ефективна зовнішньоекономічна політика [7, с. 6].

10. Виконання закону України щодо ГМО усіма суб'єктами ринку продовольства як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях (рис. 1).

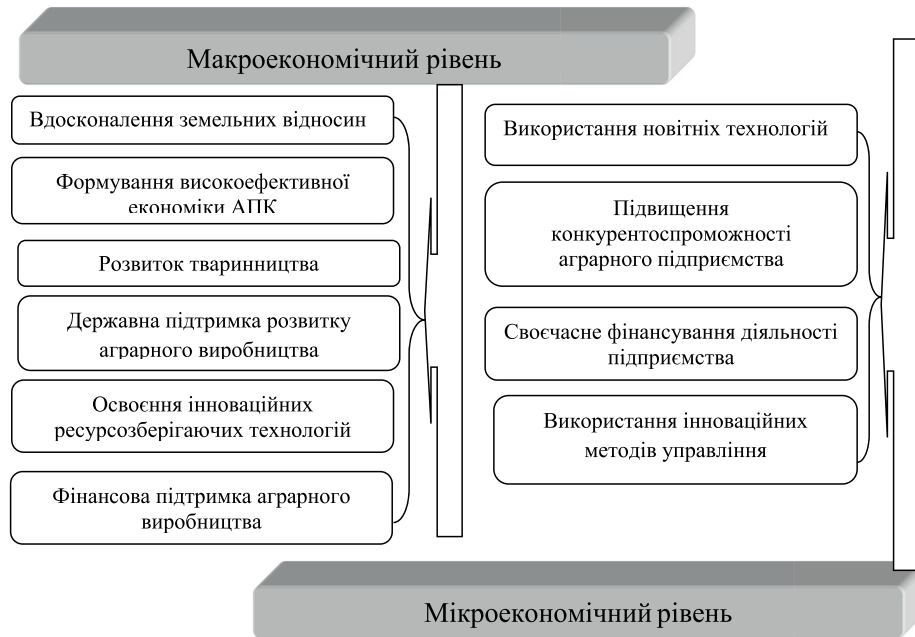

Рис. 1. Макро та мікроекономічні аспекти забезпечення продовольчої безпеки країни

На мікро рівні доцільно спрямувати заходи на:

1. Використання в аграрному виробництві новітніх технологій та техніки.
2. Спрямовувати діяльність на підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства.
3. Здійснювати своєчасне та в достатньому обсязі фінансування аграрного виробництва.
4. Застосування інноваційних методів управління діяльності аграрного підприємства.

Забезпечення продовольчої безпеки країни залежить від стану аграрних виробників, розвитку їх діяльності та обсягів фінансування. Найважливішою стороною діяльності аграрних підприємств є фінансове забезпечення, оскільки фінансові ресурси потрібні для покриття витрат виробництва й обігу, своєчасного виконання фінансових зобов'язань перед державою, банками та іншими суб'єктами господарювання, формування доходів і прибутків.

Агропромисловий комплекс України за обсягами та якістю сільськогосподарської продукції гарантує продовольчу безпеку населенню країни, окрім того, Україна входить у десятку країн, які можуть виступити гарантом продовольчої безпеки у світі, але попри це, аграрні виробники мають ряд проблем щодо своєчасного фінансування власної діяльності.

Нагальною проблемою аграрних підприємств є кількість списаної техніки, яка переви-

щує кількість придбаної більш як у десять разів. Катастрофічно зменшуються можливості власних джерел оновлення й поповнення машинно-технологічного парку, таких як амортизаційний фонд і прибуток. Практично усі кошти, які необхідно інвестувати в техніку й обладнання, використовуються переважно на фінансування оборотних коштів, у тому числі на купівлю насіння, паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, сплату банківських процентів за кредит тощо. Державні програми підтримки технічного забезпечення аграрного сектора економіки є недостатньо ефективними, використовуючи кошти за державними програмами сільськогосподарські підприємства не в змозі забезпечити свою діяльність сучасною технікою [4, с. 37].

Аналізуючи динаміку наявності основних технічних засобів сільськогосподарських підприємств за 2000-2013 роки, можна визначити негативну тенденцію щодо значного зниження кількості основних технічних засобів, які необхідні для виконання виробничих функцій в аграрному виробництві. Нині в Україні аграрний сектор економіки оснащений сільськогосподарською технікою лише на 43-48 %. Через технічні негаразди не використовується близько 25 % наявної техніки, готовність тракторів до польових робіт становить 76 %, комбайнів – 49-65 %.

Використання застарілої та зношеної техніки призводить до втрати 7 млн т. вирощеного врожаю, що становить 11 %, оскільки збирання

основних зернових культур в Україні триває 29 днів замість 10 оптимальних згідно з агростроком.

Для забезпечення своєчасного та ефективного збирання сільськогосподарських культур, з урахуванням площі комбайнування в різних за розміром господарствах, необхідно сформулювати парк комбайнів з визначеною пропускною здатністю, так, наприклад, для аграрних підприємств розміром до 500,0 га – пропускна потужність комбайнів повинна становити 5-7 кг/с, а для аграрних підприємств розміром від 5000,1 до 10000 га – пропускною потужністю 12-15 кг/с [3].

Вітчизняне машинобудування до 2015 року не спроможне повністю задовольнити потреби виробників сільськогосподарської продукції, а лише на 15-20 %, тому основна частина розрахованої потреби комбайнового парку складатиметься з техніки іноземного виробництва. Нині на українському ринку зернозбиральні комбайни пропускної здатності 12-14 кг/с представлені лише іноземними виробниками. Тому у великих господарствах (понад 5000,1 га) можливо використовувати зернозбиральні комбайни з пропускною здатністю 12-14 кг/с іноземного виробництва або вітчизняного виробництва з пропускною здатністю 9-10 кг/с.

За підрахунками спеціалістів для українських аграрних виробників потреба в комбайнах становить 50,7 тис. одиниць, з них, 45,0 тис. комбайнів іноземного виробництва і лише 5,7 тис. комбайнів – вітчизняного. Для придбання розрахованої кількості зернозбиральної техніки виробникам сільськогосподарської продукції України необхідні капітальні інвестиції в обсязі 76,1 млрд грн [5].

Застосування сучасної сільськогосподарської техніки надасть можливість збереження обсягів вирощеного врожаю та скорочення строків збору врожаю.

Надходження інвестицій в аграрний сектор залежить від інвестиційного середовища, на формування якого впливають такі фактори як: відповідність рівня розвитку галузей в АПК, наявність власних фінансових ресурсів, державні пільги для інвесторів, страхування ризиків, технічний рівень організації виробництва, ефективність використання інвестиційних коштів та ін.

У 2013 році аграрними підприємствами освоєно капітальних інвестицій на загальну суму 16526,9 млн грн, що становить 6,7 % від загального обсягу капітальних інвестицій направлених в економіку країни, з них на придбання довгострокових біологічних активів рослинництва і тваринництва направлено 1675,7 млн грн. Обсяг капітальних інвестицій у 2013 році майже не змінився у порівнянні з даними за 2012 рік і становить 100,1 %, тоді як обсяги виробництва сільськогосподарської продукції збільшилися на 11 %.

Протягом 2001-2013 років у структурі інвестицій за джерелами фінансування переважали кошти власного капіталу, які становили від 57 % до 63 %, це означає, що аграрні підприємства за рахунок власного капіталу здійснюють інвестування своєї діяльності. За рахунок банківських кредитів освоєно 14,8 % капітальних інвестицій (рис. 2). Найменша доля капітальних інвестицій за джерелами фінансування припадає на фінансування з державного бюджету – 2,5 % та місцевого бюджетів – 2,8 %.

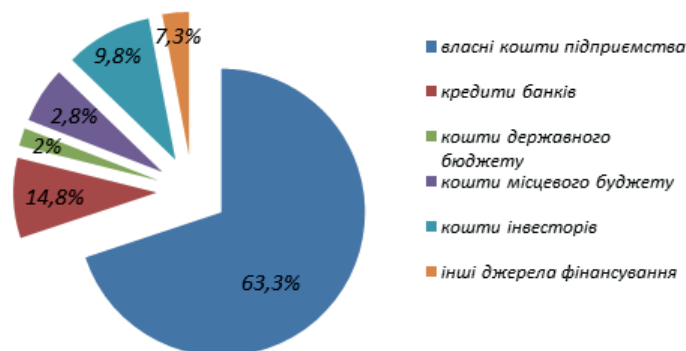

Рис. 2. Джерела фінансування капітальних інвестицій аграрних підприємств

На початок 2014 року обсяг іноземних інвестицій у сільське господарство становив 839,3 млн дол. США.

У 2013 році, за даними Державної служби статистики України, прямі іноземні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство зросли на 15 %, тоді як в економіку загалом – лише на 5 % [2].

Найбільш привабливими для іноземних інвесторів залишаються аграрні підприємства Київської та Івано-Франківської областей. У ці регіони надійшло близько половини (47,8 %) інвестицій галузі, у тому числі аграрні виробники м. Києва залучили 20 %, Київської області – 15,8 %, а Івано-Франківської області – 12 %.

Аграрні виробники Дніпропетровської області залучили 6,3 % іноземних інвестицій, Харківської області – 5,7 %, Львівської області – 5,0 % іноземних інвестицій. Обсяги прямих іноземних інвестицій, залучених в аграрний сектор Черкаської та Донецької областей, становлять 3,7 % та 3,5 % відповідно. Основною країною-інвестором є Кіпр, звідки надійшло 376,2 млн дол. США, тобто 45 %. На другому місці – Німеччина, яка інвестувала в аграрний сектор України 71,5 млн дол. США (8,5 %). За нею – Данія, частка якої становить близько 8 % – 66,2 млн дол. США. Значні інвестиції у вітчизняне сільське господарствокладають також Велика Британія (5 %), Польща (4,1 %), Віргінські (Британські) острови (3,9 %), Франція (2,8 %) та Нідерланди (2,7 %).

Більше половини інвестицій – 56 % – спрямовується на розвиток галузі рослинництва, переважно на вирощування однорічних і дворічних культур. У розвиток тваринництва в 2013 році спрямовано 34 % прямих іноземних інвестицій [2].

Слід зазначити, що аграрне виробництво є сезонним, найбільша сума витрат припадає на весняно-літній період, тоді як отримання доходу від реалізації сільськогосподарської продукції відбувається у осінньо-зимовий період, розбіжність у часі між витратами та отриманням доходу не дозволяє аграрним підприємствам акумулювати кошти на придбання основних засобів. Для фінансування процесу оновлення власної технічної бази аграрні підприємства звертаються за розв'язанням цієї проблеми до банків. Через специфічність аграрного виробництва аграрні підприємства постійно мають дефіцит фінансових ресурсів, так, наприклад, для проведення весняно-польових робіт українським аграрним підприємствам необхідно приблизно 5088 млн

дол. США. (61056 млн грн) оборотних коштів, а сума прибутку, яку аграрні підприємства одержали за підсумками роботи у 2013 році становить 15864,1 млн грн. Це означає, що обсяг прибутку аграрних підприємств не покриває витрати майбутнього періоду у повному обсязі. Для забезпечення власної діяльності необхідним обсягом фінансових ресурсів аграрні підприємства звертаються до банків за залученням кредитів. Потреба аграрних підприємств у кредитних коштах для своєчасного проведення посівних робіт становить 2093,6 млн дол. США. Окрім того, потреба в кредитних коштах для оновлення технічної бази аграрних підприємств становить 2931 млн дол. США.

Так, станом на 01.07.2014 року аграрним підприємствам видано кредитів на загальну суму 672,5 млн грн, що становить 1,3 % від загального обсягу виданих кредитів галузям економіки. Процентна ставка за банківськими кредитами залишається на високому рівні і становить від 18,4 % до 26 %, тоді як рентабельність аграрних підприємств у 2013 році становить 11,8 %, така негативна розбіжність між розміром процентної ставки та рівнем рентабельності діяльності підприємств призводить до збиткової діяльності та відмови більшості аграрних підприємств від залучення банківських кредитів. Найменшу процентну ставку за аграрними кредитами пропонують Райффайзен Банк Аваль, Ощадбанк та Укресімбанк. Найвища процентна ставка на послуги з видачі кредитів аграрним підприємствам припадає на такі банки: ОТП банк, Єврогазбанк, Національний кредит. Через високу процентну ставку банківські кредити є недоступним джерелом фінансування для аграрних підприємств, відмова від яких призводить до позбавлення підприємств необхідного обсягу фінансових ресурсів з метою фінансування виробничої діяльності [1].

Для розвитку та ефективного функціонування діяльності підприємств агропромислового комплексу, які виступають як гаранті продовольчої безпеки країни, покращення їх інвестиційного та фінансового забезпечення, необхідно провести ряд заходів, зокрема:

- усунути міжгалузеві диспропорції в економіці, що призведе до усунення диспаритету цін на ресурси і продукцію сільського господарства;
- запровадити державні програми щодо фінансової підтримки аграрних виробників з метою забезпечення продовольчої безпеки;
- держава повинна сприяти еквівалентному

обміну між аграрним господарством та іншими сферами економіки, через механізми розподільчих відносин;

- одержувати однакову прибутковість виробництва в різних галузях економіки та комплексах АПК з метою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції;

- підвищити раціональне використання фінансових та інвестиційних ресурсів [8, с. 24];

- забезпечити розвиток аграрного виробництва своєчасним та у достатньому обсязі фінансуванні;

- поліпшити структуру та напрямки інвестиційного й фінансового забезпечення;

- спрямовувати фінансові ресурси на придбання й застосування новітніх технологій і техніки, що в кінцевому підсумку сприятиме поліпшенню результатів господарювання аграрних підприємств;

- використовувати ефективні та новітні методи управління, які направлені на удосконалення аграрного виробництва та збільшення обсягів й якості сільськогосподарської продукції.

Висновки. Для забезпечення продовольчої безпеки населення країни, в умовах, що склалися, вищезазначені заходи необхідно здійснювати невідкладно і рішуче, це дозволить прискорити розвиток аграрного виробництва та подолати кризові явища у його фінансуванні.

Список використаних джерел

1. Бюлетень Національного банку України. 2014. — № 10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/>.

4. Резнікова О. С. Удосконалення механізму забезпечення продовольчої безпеки в Україні / О. С. Резнікова // Економіка АПК. — 2010. — № 5. — С. 35–38.

5. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів Украї-

ни від 19 вересня 2007р. №1158 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua./page/3800>.

6. Саблук П. Т., Білоус О. Г. Продовольча безпека України / П. Т. Саблук, О. Г. Білоус // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 3–7.

7. Саблук П. Т., Калетник Г. М. Національна доктрина продовольчої безпеки України / П. Т. Саблук, Г. М. Калетник // Економіка АПК. — 2011. — № 8. — С. 3–10.

8. Смовженко Т. С., Кравченко І. С., Багратян Г. А. 85 кроків реформування економіки України (реформи третього покоління) [Текст] / Т. С. Смовженко, І. С. Кравченко, Г. А. Багратян // Економічні науки. s